OSMANLI KÜLTÜR VE EDEBİYATINA KAYNAKLIK EDEN BİR İNANÇ MERKEZİ: MEVLEVÎLİK

Doç. Dr. Ahmet MERMER[1]

Tasavvuf ve Osmanlılar

Tasavvuf, İslâm dininin bünyesinde kendine özgü teorileri ve anlayışları olan bir inanç sistemidir. Tasavvuf tarihinde Arap ve Türk kökenli birçok tarikat vardır. Tasavvufun en temel noktası insan ve birliktir. Tasavvuf ehli, tarikatlar aracılığıyla bir yandan kişinin kendi dünyasına, bir yandan da, kişinin sosyal varlık yapısındaki birlik anlayışına halk kitlelerini peşine düşürmeyi başarmıştır. Bundan dolayı inanç merkezlerini toplumun dinamikleri ve moral unsurları arasında saymak yerinde olur.[2]

Tasavvuf, sadece dinle ilgili bir olgu değil, siyâsî, askerî, ilmî, sosyal ve kültürel unsurları da bünyesinde taşır. Bu bakımdan tasavvuf, çok yönlü bir kavramdır. Türk tarihinde, Osmanlılardan önce de, Osmanlılar zamanında da, çeşitli inanç merkezleri bulunmaktaydı. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâm'ın yayılmasında; Osmanlı devletinin kuruluşunda ve Rumeli'nin iskanında Horasan erenlerinin, bir başka deyişle kolonizatör Türk dervişlerinin rolü çok büyüktür.[3]

Osmanlı devleti, Türk ve dünya tarihinde önemli bir yeri olan cihan devletidir. Bu devletin aşiretten cihan devleti hâline gelmesinde, tarihî, sosyal, askerî ve dinî unsurların payı olduğu kadar, tasavvufun da büyük rolü olmuştur. Fuad Köprülü, Batılı bilim adamlarından H.A. Gibbons'un, Osmanlıların kuruluşundaki *"Devlet-Tarikat"* ilişkisi görüşünü eleştirirse de, kendisi Horasan erenlerinin Osmanlı sultanlarıyla ilişkide olduğunu belirtmeden geçememiştir.[4] Osmanlı Devleti'nin *"Devlet-Tarikat"* konusu çok açık olmamakla beraber, I. Murad'ın son senelerinden itibaren Osmanlı devlet adamları ile Mevlevîlerin arasında iyi ilişkilerin olduğu bilinmektedir.[5]

Osmanlılar devrinde ve coğrafyasında Halvetiyye, Nakşîbendiyye, Kadiriyye, Bayramiyye, Mevlevîyye ve Bektaşiyye gibi büyük inanç merkezleri yer almıştır.[6] Bu tarikatlar yaşamış, gelişmiş ve yayılmış ise de, Osmanlı devletinin sosyal ve siyâsî hayatını doğrudan etkisi altına alan Türk kökenli iki büyük inanç merkezi öne çıkmıştır. Bunlardan biri Bektâşîlik, diğeri Mevlevîlik. Bektâşîlik, daha çok halk tarikatı olmuş, Yeniçerilerce; Mevlevîlik ise, aydınların inanç merkezi olmuş, Sultanlar ve devlet adamlarınca desteklenmişlerdir.[7]

---

[1] Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

[2] Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar,* İstanbul, 1964:448; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin,* İstanbul 1959:140-152; Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları,* İstanbul, 1982:279; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi,* İstanbul, 1985, Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar,* İstanbul, 1988, s. 104; Mustafa Kara, "Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar", *Osmanlı Ansiklopedisi,* C. I, İstanbul, 1996:191; Suraıya Faroqhı, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam,* İstanbul, 2002:29.

[3] Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvuflar,* İstanbul, 201-203; Ömer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi,* İstanbul, 1942, C. II, S. 2, 279-304; Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu,* İstanbul, 1981:161; Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması,* Ankara, 1991; Mehmed İbrahim, "Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Vakıflar Dergisi,* S. 24, Ankara, 1994:291-306; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar,* İstanbul, 1997:299-301.

[4] Fuad Köprülü, *a.g.e.,* 40-41.

[5] Hasan Küçük, *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerine Müsbet Tesirleri,* İstanbul, 1976, 150-191; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler,* İstanbul, 1980; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* İstanbul, 1983, 335; İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri,* İstanbul, 1984:14-69; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *Belleten,* C. LV/213, (Ağustos, 1991), Ankara, 352; A. Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezî İktidar ve Mevlevîler", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* C. I, Konya, 1996:17-22; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf,* İstanbul, 2000:235-402; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* İstanbul, 2001:429-479.

[6] Bu konuda bilgi ve önemli dipnotlar için Bkz. Reşat Öngören, *a.g.e.,* 27-229; Necdet Yılmaz, *a.g.e.,* 53-425; Selçuk Eraydın, *a.g.e.,* 299-301.

[7] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi,* C. X, İstanbul, 1983:368; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C. III, Ankara, 1983:127.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1247 26.01.2015 16:47:54

Osmanlı Kültürü ve Mevlevîlik

Büyük devletler, maddî güçleri yanında sahip oldukları kültür değerleriyle ün yapar ve yaşarlar. Osmanlı devleti de, bir cihan devleti olarak birçok kültür varlıklarına sahiptir. Bunlardan biri de Mevlevîliktir.

Mevlevîlik, konusu itibariyle çok geniştir. Bu tarikat, Çelebilik, dergahlar, dergahlardaki usul-erkân ve bu dergahlarda yetişen önemli şahsiyetler hakkında bugüne kadar yerli ve yabancı bilim adamlarınca pek çok araştırmalar yapılmıştır. Biz, bu tebliğimizde Mevlevîliğin Osmanlı kültür ve edebiyatına yansımalarını bugüne kadar satır arası kalmış konuları üzerinde durmaya çalışacağız.

Mevlevîlik, Mevlânâ'nın manevî mirası üzerine oğlu Sultan Veled tarafından kurulan ve Ulu Ârif Çelebi'yle yayılmaya başlayan bir tarikat olduğunda bütün kaynaklar hem fikirdir.[8] Bu görüşün kanaatimce eksik olduğuna inanmaktayım. Şöyle ki, Mevlânâ'nın Şems ile ilişkisi, Şeyh Selahaddin'den sonra kendisine hemdem ve halife olarak Çelebi Hüsâmeddin'i seçmesi[9]; etrafındakilere *"Ona baş eğin, önünde âcizcesine kanatlarını yere gerin, bütün buyruklarını yerini getirin, sevgisini canınızın tâ içine ekin, o rahmet madenidir, Allah nurudur"*[10] sözlerini, Mevlânâ'nın *"Kerem sâhibi olan Sâlih kimselerle olmanızı vasiyet ederim"*[11] rivayetlerini; Çelebi Hüsâmeddin'in on beş sene Mevlânâ'nın sohbetinde bulunduğunu, Mevlânâ'dan sonra dokuz sene irşad makamında, Mevlânâ'nın postunda oturduğunu göz önüne alacak olursak, bu tarikatın temelleri daha Mevlânâ'nın zamanında manevî olarak atıldığını, daha sonra oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilip geliştiğini söylemek daha doğru olur düşüncesindeyim.

Mevlevîlik, başlangıçta Konya merkezli ve bu bölgeye yakın Kütahya, Amasya gibi yerleşim bölgelerinde köy ve kasabalarda Şeyhleri tarafından kurulmuş bir inanç merkeziydi. Osmanlı devletinin kuruluş devresinden sonra, bu inanç merkezi köyde, kasaba değil, şehirlerde kurulmaya başlamıştır. Osmanlıların zaptettikleri, yerleştikleri yerler neresiyse, Mevlevî dergahları da, oralara kadar uzanmıştır. Bu inanç merkezi, Osmanlı devleti süresince Anadolu, Balkanlar, Ortadoğu, Arabistan ve Afrika'nın kuzeyine kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamıştır.[12]

Mevlevîlik ile Mevlânâ'yı birbirinden ayırmak zordur. Mevlevîlik Mevlânâ, Mevlânâ da Mevlevîliktir. Mevlevîlik, Mevlânâ'nın hayat çizgisi ve tefekkürü üzerine kurulmuştur. Mevlânâ, Müslümanlığı kuru kuralcılıktan, Kur'ân'ı yasaklar manzûmesi şeklinde yorumlamaktan kurtaran büyük şâir ve mütefekkirdir. Mevlânâ, tefekkür dünyasında insanın ve hayatın bütün güzellik unsurlarını insanlığa yaymaya çalışmıştır. Bir araştırmacının dediği gibi, Mevlânâ'nın en büyük tarafı, bütün zıtlıkları barıştırarak birliği kucaklamasıdır. Dünya zıtlıklar âlemi değil midir?

Mevlânâ'nın dünya görüşünün merkezinde insanı buluyoruz. Bunun için O büyük insan manevî yolculuğunu ve olgunluğa ermesini şu sözüyle dile getirmiştir:

Hamdım, piştim, yandım[13]

Mevlânâ'nın tasavvufu, irfan, aşk ve cezbe âleminde olgunlaşmadır. Onda insan toplum içindeki ferttir. İradesine sahip, sorumluluğu olan kişilerdir. İnsanı kaderine hapseden fatalizmin yeri Mevlânâ'da yoktur. Sebepler âleminde çalışmak gerekir. İnsana yakışan da, budur. Mevlânâ, daima hayatın gerçeklerini görür ve o gerçeklerden kaçmaz. O, miskinliği reddeden hayatın içinde yaşamıştır. Mevlânâ, tefekkür olarak vizyon, yani hikmetin derinliğine giden yolu keşfetmeye çalışmıştır. Tasavvuf ehli de, insanın kemâlini üç mânâ üzerine oturtmamış mıdır? Bilmek, bulmak ve olmak. Büyük tefekkür sahibi Mevlânâ da, ömrünü bu üç mânâya adamamış mıydı?[14]

İnsana saygıyı Hakk'a saygı bilen o yüce insan, ilim ve sanatı kendisinde toplayandır. İlim teoriye dayanan, vasıtalı olarak edindiğimiz bilgiler. Sanat ise, vasıtasız duyu verilerinin, yani estetik yanında din ve ahlakı da, içine alacak kadar geniştir.[15] Buna göre, insanı tanımanın yolu ilim ve sanattan geç-

[8] Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlevîlik", *İslam Ansiklopedisi,* C. VIII, İstanbul, 1971:167; Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* 18-52; Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik,* İstanbul, 1957:147-201; Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî,* Ankara, 1995:1-18; Osman Horata, "Mevlânâ ve Divan Şairleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı (Ekim 1999),* Ankara, 43-56.
[9] A. Selahaddin Hidayetoğlu, *Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî,* Konya, 38-40.
[10] Sultan Veled, *İbtidâ-nâme,* (Çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Ankara, 1976:93; A. Selahaddin Hidayetoğlu, *a.g.e.,* 43.
[11] Ahmed Eflâkî, *Ârifler Menkıbeleri,* (Çev. Tahsin Yazıcı), C. II, İstanbul, 1964:3/574.
[12] Erdem Yücel, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Hayat Tarih Mecmûası,* S. 11, Aralık, 1969:28-33; Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 244-266; Mehmet Önder, "Konya Mevlevî Dergahı ve Mevlevîhâneler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı,* Ankara, 1992:25; Reşat Öngören, *a.g.e.,* 205-218; Necdet Yılmaz, *a.g.e.,* 251-252.
[13] Midhat Bahari Beytur, *Mesnevî Gözüyle Mevlânâ Şiirler, Aşk ve Felsefesi,* İstanbul, 1965:96.
[14] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin,* İstanbul, 1959:168-188.
[15] Erol Güngör, *İslâmın Bugünkü Meseleleri,* İstanbul, 1983:113-115.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1248 26.01.2015 16:48:05

mektedir. Bir yabancı yazar da, *"Sanat dâimi bir hâldir"* der. Derdimiz bu muhtasar sözlerle Mevlânâ'yı anlatmak değil, asıl maksadımız Mevlevîliğin temelindekileri sergilemektir.

Mevlevîliğin diğer tarikatlar gibi kendine özgü usul ve erkânı vardır. Mevlevî âyininin bütün sembollerini, Mevlevî mâcerasını Şeyh Gâlib'in şu sözleriyle sunalım:[16]

Bu şeb pertev salıp nâgâh âh-ı subhgâhîler

Açıldı nûr-ı çeşmüm Rûşen oldu hep siyâhîler

Hilâl ü bedr olup deryâ-yı istiğrâka mâhîler

Tecellî kıldı birden intizâr-ı gâh- gâhîler

Gözüm düş oldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler

Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

İşârât-ı dakîki âlem-i akvâlden bîrûn

Makâmât-ı garîbi fikr-i ehl-i hâlden bîrûn

İmâmân ile gavs aktâb ile âbdâldan bîrûn

Hulâsa âlem-i digerde hâl u kâlden bîrûn

Gözüm düş oldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler

Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

Kimi mest-i mahabbet hâne-i hammârdan gelmiş

Kimi medhûş-ı hayret şu'le-i dîdârdan gelmiş

Kimi hurşîde benzer âlem-i envârdan gelmiş

Kimi varmış diyâr-ı vahdete tekrârdan gelmiş

Gözüm düş oldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler

Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

Mevlevîlerin evi anlamına gelen Mevlevîhâneler, bu tarikatın icrâ yerleridir. Osmanlı coğrafyasında önemli merkezlerde bulunan ve *"Matbah, semâ-hâne, mutrib-hâne, selamlık, harem dairesi, meşk-hâne, hücre, türbe ve hâmuşân"* bölümlerinden oluşan külliye şeklindeki Mevlevîhânelerde Mevlânâ'nın hayatı, düşünceleri aktarılmış, dîvânı ve bilhassa Mesnevîsi okutulmuştur.[17]

Mevlevîhâneler bir terbiye, bir eğitim yuvasıdır. İnsanı maddî ve manevî olgunluğa eriştirme dergahların ana gayesidir. *"Adâlet, iyilik, hoş görü merhamet, şefkat, vefalılık, fedâkarlık, yardımlaşma"* gibi kavramlar dinî inançlarla şekillenir, zenginleşir. Birçok inanç merkezlerinde görülen bu eğitim, Mevlevî dergahlarında daha ön plandadır. Mevlevîleri diğer inanç merkezlerinden ayıran en önemli vasıflardan biri de, şudur: Mevlevîhânelerde çekilen çile, halvet ve riyâzet şeklinde değil, hizmet şeklindedir.

Başlangıçta Mevlevîhânelerin yapılışı, gelir giderleri o dergahı kuran şeyh ve ona yapılan yardımlarla karşılanıyordu. Daha sonra bunların yapılışı, gelir gideri, Osmanlılar devrinde kurulan vakıflar ve devlet tarafından karşılanır olmuştur.[18] İnanç merkezlerinin halk üzerinde çok büyük etkisini gören zamanın Osmanlı idarecileri, Mevlevî şeyhlerine araziler bağışlayarak kendi bölgelerinde onların yerleşmesini istemişlerdir. Türk devlet geleneğinde evliyaların türbeleri ve zaviyeleri çok değerli miras sayılmıştır. Osmanlılar da, fethettikleri yerlerde Mevlevî dergahları kurarak, kısa zamanda bu bölgeleri, dinî, sosyal ve kültürel merkez hâline getirmişlerdir. Belirli bir dergahın derviş ve muhibleri de, evliyalarla özdeştirildiğinde kurulan dergahın bulunduğu kent kısa yoldan ün, aynı zamanda Osmanlı kentine diğerlerinden farklı bir kimlik kazandırıyordu. Küreselleşen dünyamızda kültür ve inanç merkezlerinin ve kimlik çizgisinin ne kadar önemli olduğunun delili ve göstergesini de, Osmanlının bu siyasetinde görmemiz mümkündür.

Mevlevîhâneler, Osmanlı devleti zamanında her ülke ve bölgesinde asırlarca edebiyatın, sanatın, kültürün feyz açan ocakları olmuştur. Dar ve katı görüşlü din adamlarına karşı, fikir ve sanat adamları Mevlevîlerce korunmuşlardır. Mevlânâ'nın *"Eski erenler öz varlığı aşağılatmak için, dilenmeyi hoş gör-*

[16] Şeyh Gâlib, *Dîvân,* (Haz. Naci Okçu), C. I, Ankara, 1993:348-350.
[17] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* İstanbul, 1983:389-408.
[18] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* 244-266.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1249 26.01.2015 16:48:05

müşlerdir, ama biz, bizi sevenlere bu kapıyı kapattık. Herkes iş tutmalı, emeğiyle geçinmelidir. Böyle davranmayanlar bizden değildir."[19] sözleri Mevlânâ'ya tâbi olanları herhalde çalışmaya zorlamış ve bu arada Mevlevîhânelerde sanat alanında verimli çalışmalar yapılmıştır. Edebiyat ve sanâyinin bütün şubeleri bu feyizli ocaklarda gösterilmekte idi. Bu kibar ve asil tarikat evlerinde yüzlerce âlim, şâir, hattat, müzehhib, nakkaş, musikişinas, mücellid, oymacı, tabib dervişler manevî feyizleri maddî hünerlerle tamamlamışlardır.[20] Osmanlı devrindeki bu sanatkarları yüzyıllara ve sanatlarına göre şöyle sıralayabiliriz:[21]

Hattatlar: (XIII. ve XIV. yy.) Ahmed Eflâki Dede, Hacı el-Mevlevî, Hasan Dede, Mahmud Muhammed el-Mevlevî, Mehmed bin Abdullah el-Konevî, Mehmed bin Hüseyin el-Mevlevî, Abdullahoğlu Muhammed el-Mevlevî, Nizâmeddin Dede, Nizâmeddin-i Hattât; (XV. yy.) Ahmed bin Ali el-Mevlevî, Konyalı Yusuf; (XVI. yy.) Abdülbaki el-Mevlevî, Bali Dede, Bursalı Fahri, Mesud bin Mahmud el-Mevlevî; (XVII. yy.) Derviş Abdi, Şeyh Ahmed Gavsi Dede, Cevrî Dede, Fasih Ahmed Dede, Derviş Hüseyin, Hüseyin bin Muhammed el-Mevlevî, Derviş Hüseyin bin Sinan, Mehmed Dede, Derviş Mehmed el-Mevlevî, Receb Dede, Şeyh Sunullah Amâsî; (XVIII. yy.) Abdullah Efendi (Enis Mevlevî), Abdülbaki Arif, II. Derviş Ali (Anbarcızâde), Ali Dede Hüdhüd, Emini Mehmed Bey, Seyyid Feyzullah bin Mehmed, Derviş İbrahim bin Ramazan, İbrahim Daimî, Lutfullah Efendi, Mehmed Arif el-Mevlevî, Mustafa Dede bin Mehmed, Mustafa Itrî (Buhurîzâde), Mustafa Sami (Arpaeminizâde), Nakkâşzâde Mehmed Taib, Şeyh Osman Nayî Dede İbni İbrahim, Hacı Raşid Lutfullah, Süleyman Nahifî, Seyyid Yusuf Nesib Dede.

Müzehhipler: Mesnevîyi ilk tezhibleyen Muhlis bin Abdullah, Sultan Veled dervişlerinden olan Muhammed bin Abdullah el-Konevî el-Veledî, II. Mahmud dönemi müzehhiblerinden Hacı Dede, Mevlevî Süleyman Efendi, Nakşi Dede, Haşim Dede.

Mücellidler: Ebubekir el-Cildi el-Mevlevî, Mehmed Said Hemdem Çelebi.

Makta' İmal Edenler: Cevrî, Fikrî, Resmî, Sırrı, Hakkı

Kağıt Oyma Sanatkarları: Bursalı Fahri, Bursa muhibbi Mevlevî Emânetçi Hacı Halil Hilmi Efendi, Eyyûbî (Derviş Hasan Dede), Konyalı Hacı Raşid Lutfullah, Mehmed bin Gazanfer Süleymanü'l-Mevlevî.

Duvar Resmi Yapanlar: Abdürrahmanü'l-Mevlevî, Konyalı Mahbub Efendi.

Ressamlar: (XIII. yy.) Konyalı Ressam Ahmed, Alaeddin Siryanus, Aynüddevle-i Rûmî, Şeyh Bedreddin-i Yavaş el-Marûf bin Nakkaş; (XIV. yy.) Hacıyü'l-Mevlevî, (XV., XVI. ve XVII. yy.) Abdürrahmanü'l-Mevlevî, Ahmed (Fasîhî), Asarî (Esedî), Mevlevî Behzad, Fasîh, Derviş Haşimi, Medârî Mustafa, Mehmed Dede (Fenni Dede), Nakkaş Dede; (XVIII. yy.) Derviş Abî, Hasib Dede, Hüsnü Yusuf, Mustafa Ağa, Müsâhib Said Efendi.

Ağaç İşleriyle Uğraşanlar: Bedreddin-i Neccâr-ı Mevlevî, Sinâeddin-i Neccâr, Mahmud-ı Neccâr, Hümamüddin Muhammed bin Künîk el- Konevî.

Mimarlar: Abdülvâhid bin Selim, Kaluyân el-Mevlevî, Kölük bin Abdullah.

Cam Ustaları: Mevlevî Mehmed Dede.

Çini Ustaları: Ahmed bin Abdullah bin Aslihî.

Hakkâkler: Nazif Dede, Fethi Dede, Debbâh Ahmed Dede, Mevlevî Muhibbi Fennî.

Kalemtıraşçılar: Şeyh Osman Mevlevî, Galatalı Recâî, Resmî, Değirmenci İbrahim Recâî.

Saatçiler: Ahmed Gülşeni el-Mevlevî, Es-Seyyid Hüseyin Haki bin Ahmed Eflâkî, Mehmed Şükrü, Ahmed Eflâkî Dede. Bu listeyi vermemizin sebebi, Mevlevîliğin Türk plastik sanatlarına olan etkisini göstermek, Mevlevîhânelerin ne denli görev yaptıklarına işaret etmektir. Mevlevîlikte mûsikî, Mevlânâ'nın onu aşk ve düşünce unsuru olarak tanımasından doğmuştur. Mûsikî tarihinde bir Mevlevî mûsikî ortaya çıkmıştır. Mûsikîye teksif müziği kazandıran Mevlevîler olmuştur. Bu konu, başlı başına ayrı bir inceleme gerektiren bir husus olduğu için, burada Mevlevî mûsikîşinasların meşhur olanlarının adlarını vermekle yetineceğiz:[22] İlk Mevlevî âyinini besteleyen, Edirne Mevlevîhânesinin aşçıbaşısı ola-

[19] Hamit Arbaş, "Mevlevî Sanatçılar", *Türkler,* C. XI, Ankara, 2002:93.
[20] Şehabeddin, "Türk Nakış Tarihinde Mevlevîler", *Millî Mecmûa:42-54,* İstanbul, 1341:680.
[21] Süheyl Ünver, "Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim, Tezhib ve Minyatür", *Türk Tarihinin Anahatları,* XI (1934):3-32; Şehabeddin Uzluk, *Mevlevîlikte Resim Resimde Mevlevîler,* Ankara, 1957:53; Şevket Rado, *Türk Hattatları,* İstanbul, 1984:93; Ali Haydar Bayat, "Hüsn-i Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler", *S.Ü. IV. Millî Mevlânâ Kongresi,* Konya, 1989:81-101; Hamit Arbaş, "a.g.md.", 95-97.
[22] Laika Karabey, "Mevlânâ Mûsikî", *Türk Yurdu,* C. III, 8-10 Temmuz 1964, Ankara, 90-91; Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* 455-465; Ayhan Songar, "Hazret-i Mevlânâ ve Mûsikîmiz", *S.Ü. 2. Millî Mevlânâ Kongresi,* 3-5 Mayıs 1986, Konya:3-7.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1250 26.01.2015 16:48:05

rak bilinen Kûçek Mustafa Efendi, başlı başına ekol olan Itrî, Abdülbaki Nâsır Dede, Nâyî Osman Dede, Ali Nutkî Dede...

Satır arası bir nokta da, Tanpınar'ın şu tespitidir: *"Tarikat olarak Mevlevîliği esas çizgileriyle Sultan Veled kurar. Fakat teşrîfâtı, nezâketi, terbiyesi, sülûkun ve âyinin erkânı tıpkı mûsikisi gibi daha sonraki zamanın, Osmanlı devrinin ve biraz da, İstanbul'undur. Ve şüphesiz ki kültürümüzün en yüksek tarafıdır".*[23] Bu ifâdeden de, anlaşılacağı üzere, Mevlevîlik ile Osmanlı kültürü adeta iç içe geçmiş; Mevlevîlik gelişmişliğini, yaygınlığını ve usullerindeki değişikliği Osmanlı devlet idaresine, Osmanlılar da, hoş görüsünü, sanatını, kültürünü, edebiyatını Mevlevîliğe borçludur desek herhalde mübalağa etmiş olmayız. Bunun bir örneğini de, Osmanlı'nın *"Modernleşme"* dönemi sayılan III. Selim ile Şeyh Galib arasındaki dostluktur. Mevlevîliğin modernleşme hareketi karşısında aldığı ikili tavrın hikayesi uzundur. Burada şunu belirtmekte büyük yarar var sanırım. Şeyh Gâlib bu kritik dönemde, kendisini yetiştiren Ebûbekir Dede ailesinin modernleşme yanlısı çizgisini referans alan kişiliğiyle ön plana çıkmış, aralarında kan bağı olmadığı halde, âilenin doğal bir üyesi gibi, Galata Mevlevîhânesi şeyhliğini üstlenmiştir.[24] Yılmaz Öztuna, bir eserinde[25] *"Osmanlı Türk kültürünün oluştuğu sosyal toplum ilim ve sanatı seven, onlara saygılı bir toplum"* olarak kaydeder. Böyle bir tespitte herhalde Mevlevîliğin payı az değildir. Tanpınar'dan söz etmişken, *"O, Mevlevîlik,eşitler arasında geçen bir mâcerâdır"* der ve Şeyh Gâlib'den şu örneği verir:

Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âlemsin sen

Buraya kadar Mevlânâ, Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler üzerinde durduk. Osmanlı sultanları hem şâir hem de padişahtılar. Bunların çoğu sanattan anlayan, sanatçılara değer veren insanlardı. Yukarıda belirttiğimiz gibi sanatı, edebiyatı, terbiyeyi ve aydınların düşünce ve yaşamasını ön planda olan Mevlevîlik, Osmanlı sultanlarının büyük sevgi ve saygı besledikleri bir inanç merkezidir. Bu inanç merkezinin devlet tarikatı olmasında Mevlevîliğin payı olduğu kadar, Mevlânâ'nın büyüklüğünün de rolü vardır. Mesela, Kanûnî Konya'yı ziyaret etmiş, Mevlânâ'nın sandukasını öpmüş, Mesnevî-i şerif okuyup semâ eden dervişlere katılmıştır. Yine Kanûnî, döneminde Şeyhülislam olan Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi Mevlânâ'nın kâfir olduğuna dâir bir fetvâ yazması üzerine onu Şeyhülislamlıktan azletmiştir. Yavuz Sultan Selim, Arabistan ve Mısır seferlerine giderken Mevlânâ türbesini ziyâret edip türbe yanına su getirterek bir şadırvan yaptırmıştır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.[26]

Mevlevîlikte Şiir, Şiirde Mevlevîlik

Büyük mutasavvuf ve düşünür Mevlânâ'nın düşünce sistemi üç esas üzerine kurulmuştur: Şiir, semâ ve mûsikî. Bu büyük insan, duygu ve düşüncelerini insanlara şiirle duyurmuştur. Mevlânâ'nın bütün eserleri, özellikle Dîvân-ı Kebîr ve Mesnevîsi Osmanlı aydınını etkilediği gibi, şâirlerini de etki altına almıştır. Osmanlı şâirlerinin bir kısmı dîvân geleneği içerisinde Mevlânâ'dan etkilenmiş, bir kısmı ise, Mevlevî kültürünü merkez tutarak Dîvân edebiyatı geleneğinden yararlanmıştır. Konumuzun başlığı da, bunun işaretidir.

Mevlevîhânelerini yöneten Mevlevî şeyhlerinin şiirden anlamaları yaptıkları görev gereği zorunluluktu. Çünkü, Mevlânâ'nın Mesnevîsini ve Dîvân-ı Kebîrini okurken ve onların şerhlerini yaparken şiirden anlamak ve belâgatın inceliklerine vukuf olmak gerekiyordu.[27] Esrâr Dede, yaşadığı böyle bir ortamı Tezkiresinin dibâcesinde dile getirmiştir. Yine Esrâr Dede'nin Tezkiresi'nde *"Dede Davud"* maddesinde şâirden bahsederken *"Şiir ve inşâya adem-i meşguliyetleri vârid iken sünnet-i seniyye-i Mevleviyye olan kelâm-ı mevzûundan tamamen vazgeçmeye ruhsat olmadığını îmâ ve Mevlevî dervişinin şiir ve inşâ mesleğinin sâliki olmasını beyân-fermâ etmiştir"*[28] ifadelerine bakılacak olursa, şiir, Mevlevîlerce *"Sünnet-i Seniyye-i Mevleviyyedir."* Ali Enver de, Semâhâne-i Edeb adlı eserinin mukaddimesinde *"Doğrusu Mevlevî tekyelerine birer Mekteb-i edeb demek daha ziyâde yakışık alır. Şiir, mûsikî, sükût bu tarîk-i şerîfin ahz-ı şerâitindendir. Bu cihetle dâhil-i tarîkat olanlar şâir olmazlarsa bile mutlaka şiir okuyacak veyahut şiirden mütelezziz olacak mezâka sâhip bulunurlar."*[29] ifâdesine bakarak Mevlevî muhitinin varlığına birer delil sayılmalıdır. Mevlevî dergahlarından yetişen şâirler, duyuş, düşünüş ve hayal edişteki

[23] Ahmed Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir,* İstanbul, 1969:100.
[24] Ekrem Işın, "Mevlevîliğin Osmanlı Modernleşmesindeki Yeri ve Şeyh Gâlib", *Şeyh Gâlib Kitabı,* İstanbul, 1995:52-53.
[25] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi,* C. X, İstanbul, 1983:458.

[26] Bu konuda yapılan son çalışmalardan XVI. yüzyıl için Bkz. Reşat Öngören, *a.g.e.,* s. 235-331; XVII. yüzyıl için Bkz. Necdet Yılmaz, *a.g.e.,* 435-442.

[27] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* 441-454; İlhan Genç, "Mevlevî Edebiyatı Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (E.Ü.), C. VII, İzmir, 1993:129-143.
[28] Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye,* Süleymaniye (Halet Efendi) Ktp. No. 109, vr. 17a; İlhan Genç, "a.g.m.", 131.
[29] İlhan Genç, "a.g.m.", s. 131.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1251 26.01.2015 16:48:06

Mevlevî edâsıyla uzun asırlar içerisinde Osmanlı edebiyatı bünyesinde bir Mevlevî edebiyatı meydana getirmişlerdir. Mevlevîhâneler birer terbiye ocağı olduğu kadar, aynı zamanda birer Mevlevî muhiti idi. Devrin meşhur şâirleri bu muhitten uzak kalmamış, onların da, bulunduğu şiir sohbet geleneği devam etmiştir. Bu şiir sohbetleri, dersler, şerhler, şeyh-şâirler ve nazirecilik gibi şiir besleyen ve geliştiren unsurlar, Mevlevîlerin edebî muhitinde genç şâirlerin yeteneklerini kullanmada ve kendilerini göstermede önemli kazançlar sağlamışlardır. Bir zümre edebiyatı oluşturan Mevlevî şâirlerin sayıları az değildir. Bu konuyla ilgili bir çalışmada[30] Mevlevî şâirlerin sayısının yaklaşık 220 olduğu belirtilerek şöyle bir tablo oluşturulmuştur: Mevlevî 220-%68, Halvetî 27-%9, Nakşî 30-%8, Gülşenî 17-%5, Bektâşî 7-%2, Kadirî 6-%2, Bayramî 5-%2, Celvetî 4-%1, Hamzavî 1, Hurûfî 1, Şabânî 1, Üveysî 1. Verilen bu tabloya bakıldığında, Divan şâirlerini en çok etkileyen inanç merkezinin Mevlevîlik olduğu açıkça görülmektedir. Mevlevî şâirlerinin yüzyıllara göre dağılımı şöyledir:[31]

[XIII. yy.] Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö.1273), Sultan Veled (ö.1312), Ulu Ârif Çelebi (ö.1320); [XIV. yy.] Ahî Sâdık (ö.?), Bedreddin (ö.1397), Burhan (ö.1394), Celâleddin Ergun (ö.1373), Davud (ö.?), Eflâkî (ö.1359), Emîr Âlim Çelebi (ö.1395), Feyzî (ö.?), Hızır Çelebi (ö.1349), Şah Çelebi (ö.1378), Zeyneddin (ö.1397); [XV. yy.] Abâpûş (ö.1485), Abîrî (ö.?), Âdil (ö.1460?), Cemâlî (ö.?), Fânî (ö.1504), Fenâyî (ö.1519), Hudâyî (ö.1480), İlmî (ö.1517), Lokmânî (ö.1519), Muinî (ö.?), Niyâzî (ö.1518), Zamîrî (ö.?); [XVI. yy.] Abdülvehhâb-ı Hemedânî (ö.1547), Arşî (ö.1591), Aşkî (ö.1576), Azmî (ö.?), Bahtî (I. Ahmed ö.1617), Bekâyî (ö.1592), Cünûnî (ö.1620), Dâlî (ö.1601), Derûnî (ö.1566?), Derviş (ö.1572), Dervişî (ö.1591), Fakrî (ö.1543), Fedâyî (ö.1577), Ferruh Çelebi (ö.1601), Ferruhî (ö.1536?), Fevrî (ö.1570), Garîbî (ö.1547), Günâhî (ö.1580), Güneş Han (ö.?), Hafız (ö.1543), Hâletî (ö.1063), Husrev (ö.1562?), İlmî (ö.1612), Kâmî (ö.1579), Kârî-i Vefâyî (ö.1596), Kemal Dede (ö.1601), Lâlî (ö.1572), Mahremî (ö.1543), Manevî (ö.1591), Manevî (ö.1572), Melâmî (ö.1552), Meşâmî (ö.1585), Necâhî (ö.1591), Nigâhî (ö.1534), Penâhî (ö.1563), Pervâne (ö.1543), Rûhî (ö.1605), Sâdıkî (ö.1529), Safâyî (ö.1534), Sâfî (ö.1529), Sâfî-i Hatâyî (ö.1529), Semâî (ö.1587), Senâyî (ö.1543), Servî (ö.1591), Sultan Dîvânî (ö.1530), Sunî (ö.1596), Şah Çelebi (ö.1591), Şâhidî (ö.1550), Şemî (ö.1529), Şeydâ (ö.1529), Şeyh Mehmed (ö.?), Şinâsî (ö.?), Şuhûdî (ö.1591), Şûrî (ö.1582), Ubeyd (ö.1586), Ünsî (ö.?), Vâsık (ö.1529), Vefâyî (ö.1538), Yakîn (ö.1591), Yûsuf-ı Sîneçâk (ö.1546), Zafî (ö.?), Zihnî (ö.1614), Zünnûn (ö.?); [XVII. yy.] Abdüllatif (ö.1688), Âdem (ö.1652), Adnî (ö.1683), Ağazâde/Hakîkî (ö.1652), Ârâmî (ö.1630), Arzî (ö.1664), Âşık (ö.1701), Ayşî (ö.1650), Birrî (ö.1709), Câmî (ö.1671), Cevrî (ö.1650), Dânişî (ö.1683), Dervişî (ö.1672), Derviş (ö.1645), Deştî (ö.1630), Edîb (ö.1640), Fasîh (ö.1699), Fâzıl (ö.1677), Fennî (ö.1708), Fennî-i Sükûtî (ö.1666), Fevzî (ö.1688), Ganem (ö.1626), Gavsî Dede (ö.1697), Halîm (ö.1679), Hasîb (ö.1709), Hayâtî (ö.1640), Hemdemî Dede (ö.1679), Heyetî (ö.1698), Hicâzî (ö.1669), Hilmî/Bostan Çelebi (ö.1630), Hüsâm (ö.1688), Itrî (ö.1711), İsmetî (ö.1665), Kadrî (ö.?), Kalender/Dîvâne (ö.?), Kâmilî (ö.1657), Kara Bostan (ö.1705), Kârî Ahmed (ö.1708), Kâsım (ö.?), Kâtibî (ö.1667), Kelâmî (ö.1640), Kerîm (ö.1669), Külhânî (ö.?), Lebîb (ö.1714), Lisânî (ö.1716), Lutfî (ö.?), Lutfullah Dede (ö.1701), Mazlûm (ö.1661), Meyyâl/ Şehlâ (ö.1669), Mîri (ö.1715), Muhlis (ö.1712), Mukîm (ö.1717), Mûsâ (ö.1718), Nâcî (ö.1711), Nasirâ (ö.1640), Nazmî (ö.1713), Nehcî (ö.1715), Nesîb (ö.1714), Neşâtî (ö.1674), Rahmetî (ö.1620), Receb (ö.1688), Reşkî (ö.1696), Rusûhî (ö.1631), Sâbir (ö.1680), Sabûhî (ö.1647), Safâyî (ö.1688), Sâfî (ö.1688), Sâhib/Sâlih (ö.1718), Sâib (ö.1654), Sâmî (ö.1685), Samtî (ö.1630), Sıdkî (ö.1640), Siyâhî (ö.1710), Sûzî (ö.1674), Şefî (ö.1671), Şehîdî (ö.1671), Şeydâ (ö.?), Şeyhzâde (ö.1633), Şifâyî (ö.1671), Tâbî (ö.1688), Tâhir (ö.?), Tâib (ö.1714), Tâlibî (ö.1717), Tarîkatî (ö.1689), Tevekkülî (ö.?), Togânî (ö.1630), Uzletî (ö.1669), Üveysî (ö.1669), Vecdî (ö.1669), Vehbî (ö.1700), Yahyâ (ö.1688), Yûsuf Çengî Dede (ö.1669), Zihnî (ö.1715), Zihnî (ö.1662); [XVIII. yy.] Ahmed (ö.1763), Ahmed (ö.1794), Ali (ö.1776), Ânî (ö.?), Ârif (ö.1725), Ârif (ö.1746), Ârifî (ö.1724), Azîzî (ö.1737), Azîzî (ö.1727), Derviş Hüseyin (ö.1737), Elif (ö.1772), Enîs Mustafa (ö.1746), Enîs Receb (ö.1734), Esad (ö.1793), Esîf/Sıdkî (ö.1732), Esrâr Dede (ö.1796), Firâkî (ö.1742), Garîbî (ö.1783), Gavsî (ö.1804), Habîbî/Hasîb (ö.1740), Hâfız-ı Manastırî (ö.1803), Hâfız (ö.1803), Hâfız (ö.1783), Hâlis (ö.1798), Hâlis (ö.1777), Hazîn (ö.?), Hızır/Handî (ö.1727), Hilmî (ö.1766), Hulûs (ö.1805), İlhâmî (III. Selim ö.1808), İlmî (ö.?), Kânî (ö.1791), Kudûmî (ö.1710), Künhî Dede (ö.1831), Lutfî (ö.1737), Mehmed (1723), Muhib/Mûnis Dede (ö.1732), Muhyî (ö.1737), Mûsâ (ö.1728), Nahîfî (ö.1738), Nâsır (ö.1820), Nâyî (ö.1729), Nazîm (ö.1726), Neşet (ö.1807), Neyyîr (ö.1800), Niyâz (ö.1793), Nûrî (ö.1786), Nutkî (ö.1805), Nutkî (ö.1727), Râmiz (ö.1787), Resimâ (ö.1803), Rifat (ö.1797), Sâdık (ö.?), Sadrî (ö.1722), Safiyullâh (ö.1744), Sâhib (ö.1727), Sâid/Sâidâ (ö.1727), Sâlik (ö.1722), Sâkıb Dede (ö.1735), Semâhât (ö.1789), Sırrî (ö.1750), Şânî (ö.1766), Şekîb (ö.1722), Şeydâ (ö.1799), Şeyh Gâlib (ö.1799), Şeyhî Mehmed (ö.1738), Şeyhî Memiş (ö.1723), Yahya (ö.1767), Zühdî (ö.1767); [XIX yy.

[30] Mustafa İsen, "Divan Şâirlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Ötelerden Bir Ses,* Ankara, 1197:216.
[31] Necip Fazıl Duru, *Mevlevîyâne-Şiir Güldestesi,* İstanbul, 2000; Nilgün Açık, *Dîvân Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şâirler,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2001:154-318.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1252 26.01.2015 16:48:06

Tanzimâta kadar] Adlî (II. Mahmud ö.1839), Aynî (ö.1838), Hâmid (ö.1832), Hemdem Çelebi (ö.1859), İsmail Dede Efendi (ö.1846), Leyla Hanım (ö.1848), Mihrî (ö.1859), Muharrem (ö.?), Nakşî (ö.1853), Nazîf Hasan (ö.1860), Şâkir (ö.1859), Şemî (ö.1839), Şeref Hanım (ö.1861), Şevket (ö.?), Vasfî (ö.1862), Zîver (ö.1862). Bunların dışında yaşadığı yüzyılı tespit edilemeyen Mevlevî şâirleri de şunlardır: Alâyî, Gedâyî, Hasan, Hasan, Râî, Recâî, Selîmî. Yüzyıllara göre dağılımını verdiğimiz Mevlevî şâirlerin dışında bunun yarısı kadar da Mevlevî muhibbi şâirin olduğunu belirtmek gerekir. Bu şâirlerin çokluğu ve zümre bir edebiyat oluşturan Mevlevî şâirlerinin biyografilerini ihtivâ eden Tezkireler de yazılmıştır: Sâkıb Dede'nin Sefîne-i Mevleviyyesi ile Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'si.

Mevlevî şâirleri aynı zamanda Dîvân şâirleridir. Mevlevî şâirleri, bu edebiyatın mazmunlarına, kavramlarına ve terimlerine sâhip oldukları gibi, bundan ayrı Mevlevîlik âdâb, erkân, gelenek, terimler ve bu terimlerin dayandığı kültürü tanımaktadırlar. Buna göre, bu şâirler iki kaynaktan etkilenmiş oluyorlar. Dîvân edebiyatı geleneğinin sıkı bir takipçisi olan Mevlevî şâirleri, bu edebiyatın şiirini, özellikle iç yapısını etkilemiştir.[32] Dîvân edebiyatına giren deyim, kavram ve terimler şunlardır:[33] *"Âgâh olmak, Allah derdini artırsın, Allah feyzini artırsın, Allah eyvallâh, Ana bacı, Âstân, Arakiyye, Aşk olsun, Aşk u niyâz, Âteş-bâz, Ayak mühürlemek, Âyîn/Âyînhân, Aynü'l-Cem; Baş kesmek; Cân, Celâl, Cemâat-hâne, Cünbüşlemek; Çark, Çelebi, Çerâğ/Çırak, Çile, Çilekeş, Çivi, Çivi tutmak; Dâire, Dal sikke, Dal tennûre, Dede, Dem, Dergâh, Dervîş, Deste-gül, Destûr, Dışarı vermek, Dinlendirmek, Direk, Düşkün; Eksikli, Elifî nemed, Er, Erenler, Eşik, Eyvallâh; Fâhir, Fakîr; Ganî, Göçmek, Görmek, Görüşmek, Gönül etmek, Gül-bâng; Habbe, Hak vere, Hak erenler, Halîfe, Hânkâh/Âstân, Hâmuşân, Hâmuşân-hâne, Haydârî, Hırka, Hû, Hücre; İcâzet, İhvân, İkrâr, İsm-i Celâl, İstivâ; Kadem, Kafesçi bacı, Kanını içine akıtmak, Kapıdan geçmek, Kemer, Kudüm, Kıdem, Kılıflı maşa, Köçek, Kurbân tığlamak, Küstâh; Mangır, Matbah, Matbah canı, Meydâncı, Muhib, Mutrib/Mutribân, Mutrib-hâne; Ney/Nây, Nâz, Nazar, Nezîr, Niyâz, Niyâz penceresi; Ocak örtmek; Paşmak, Paşmak çevirmek, Peymançe, Post, Post-nişîn, Resim hırkası, Rızâ; Safâ-nazar, Seccâde-nişîn, Secde-i şükr, Semâ, Ser-pâ etmek, Seyyâh vermek, Ser-tabbâh, Sır olmak, Sikke, Somat, Soyunmak, Sülûk; Şeb-i Arûs, Şeb-külâh; Tennûre, Tîğ-bend; uyandırmak; Yolsuzluk; Zahme, Züvvâr".*

Dîvân edebiyatında önemli bir yeri olan ve mesnevî nazım şekliyle yazılan pek çok mesnevîye Mevlânâ'nın, özellikle Mesnevî'sinin önemli etkisi vardır. Bu mesnevîlerin bir kısmı Mevlânâ'yı öven, bir kısmı Mevlânâ'nın hayatı ve Mesnevî tercümeleri, bir kısmı da, Mesnevî tesiri içeren eserlerdir.[34]

Aşağıda örneklerini sunacağımız Mevlânâ ve Mevlevilikle ilgili kelimelerin redif yapıldığı ve belge redif niteliği taşıyan şiirler de, az değildir. Bu örnekler sayesinde Dîvân şiirinin redif dünyası zenginleşmiştir. Hatta bu tip şiirlerin bir araya toplandığı mecmûalar bile yazılmıştır.[35]

Görünse her ne tarafdan cemâl-i Mevlânâ
Gelir zebânlara ism-i celâl-i Mevlânâ

Gâlib

Semâ-yı ma'rifetde neyyirândır Şems ü Mevlânâ
Kemâl-i âb u tâb-ı dü cihândır Şems ü Mevlânâ

Niyâzî

Hele bâğ-ı behişt-âsâ durur dergâh-ı Mevlânâ
Harîm-i cennetü'l-me'vâ durur dergâh-ı Mevlânâ

Mahmûd

Dil mürdeyim ihyâ kıl yâ Hazret-i Mevlânâ
Lutfunla müdâvâ kıl yâ Hazret-i Mevlânâ

Avnî

Beyza-ı tâvûs-ı cennetdir külâh-ı Mevlevî
Kule-i serv-i hakîkatdir külâh-ı Mevlevî

Ârif

[32] Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.,* 452; İlhan Genç, "a.g.m.", 133.
[33] Nilgün Açık, *a.g.t.,* 133-134.
[34] Âmil Çelebioğlu, "XIII-XV. (İlk Yarısı) Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci,* Konya 1978:99-126.
[35] Ali Vâsıf Dede, Medâyıh-ı Hazret-i Mevlânâ, Mevlânâ Müzesi, Nu. 4923. Bu mecmûanın bundan başka üç yazma nüshası vardır. Bu tebliğin son tarafında verilen örnek beyitler bu mecmûadan alınmıştır.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1253 26.01.2015 16:48:06

Nüsha-i dîvân-ı ilhâm-ı Hudâdır Mesnevî
Hâmil-i esrâr-ı şâh-ı enbiyâdır Mesnevî

Sâkıb

Beni mest eyledi bezm-i mahabbetde sadâ-yı ney
Gamı mahv eyledi bir demde gönülden nidâ-yı ney

Fâzıl

Biz mâsivâyı hiçe satan Mevlevîleriz
Yâr ile cânı câna katan Mevlevîleriz

Nazîf

Sonuç olarak Osmanlılar, o devir siyâsî ve toplum anlayışına göre, maddî gücün yanında manevî güç olarak inanç merkezlerinden Mevlevîliği ön planda tutmuş ve onlara fazlaca değer vermelerinin sonuçlarını kendi idareleri zamanında görmüşler ve kendilerinden sonra gelen nesillere kültür yönüyle birçok eser bırakmışlardır. Bugün için, biz araştırmacıların görevi, Türk insanını yeni bir zevk, hassasiyet, güzellik, asâlet, hatta kültür iklimine taşımanın yollarından biri de, Mevlânâ gibi mütefekkir kişi veya kişileri yeni nesillere tanıtmaktır.

Turk_Kulturu_ve_Sanati_48.indd 1254 26.01.2015 16:48:06